

RUIMTELIJKE ADAPTATIE

Auteur

Marko

Faas

Ruimtelijke ordening voor waterkwaliteitsgarantie

Waterbedrijf Vitens mengt zich in strijd om de ruimte

De urgentie voor drinkwaterbedrijven om nieuwe water-winvelden te openen is groot. Het aantal woningen neemt toe, betrokken partijen zijn mondiger en huidige velden staan onder druk door verdroging, verzilting en vervuiling. Toch stellen drinkwaterbedrijven zich nog bescheiden op in de strijd om de ruimte. Vitens zoekt naar kansen in deze nieuwe situatie en kijkt verder dan grondwater als bron. "Als organisatie moeten we omschakelen."

De recente droge zomers brengen de grenzen van het zoetwatersysteem aan het licht. Beeld ANP

“Zet bij beslissingen over de toekomst van Nederland het belang van water en bodem vanaf nu voorop”, verkondigde voorzitter Rogier van der Sande, voorzitter van de Unie van Waterschappen (UvW) als reactie op de kabinetsplannen van Prinsjesdag. Een week later kwam Vewin, de Vereniging van Waterbedrijven, met een soortgelijk pleidooi. "Het watersysteem loopt tegen zijn grenzen aan door droogte, verzilting en een toenemende watervraag door een groeiende bevolking, regionaal stedelijke uitbreiding en economie."

Bij Vitens voelen ze die druk ook. Friese boerenzoon Ate Oosterhof, specialist hydrologie bij het grootste waterbedrijf van Nederland, legt uit: "Water winnen in een grondwatersysteem is altijd dynamisch. Vaak gaat het goed met de 110 winvelden in de ondergrond. In de winter vult het systeem zichzelf meestal wel aan. Door klimaatverandering en droge zomers zien we de gevolgen van grotere drooglegging, versnelde afvoer van water en van het toenemende gebruik van het grondwater. Daardoor is er nu meer droogte op de stuwwallen en de hogere zandgronden in Oost-Nederland. Daar loopt het water weg. En in het noorden hebben we te maken met steeds meer verzilting."

Meer inzicht en afstemming

Het is niet zo dat de bronnen op korte termijn kunnen droogvallen en er watertekorten komen, maar er zijn wel maatregelen nodig om de langere termijn veilig te stellen. Dat is nodig om in te spelen op tal van ontwikkelingen, zoals de bouw van 800.000 nieuwe woningen. Ook de agrarische sector is een belangrijke watervrager. Daarom zijn boeren, natuurorganisaties en bewoners betrokken bij de zoektocht naar nieuwe wingebieden, naast provincies, gemeenten en waterschappen. "Dat is een voordeel bij dit soort ingewikkelde processen", aldus Oosterhof.

Zijn collega Anky Spanjers is programmamanager bij Vitens en merkt ook dat er meer belangen aan tafel zitten bij de zoektocht naar waterwingebieden. "We moeten veel meer overleggen dan een paar decennia geleden", zegt ze. "Hoe doe je dat? Hoe pas je zo'n gebied in? Hoe kun je meerwaarde zoeken voor boeren en voor natuur als er een wingebied komt?" Vitens heeft daarvoor de visie Panorama Waterland opgesteld, waarin het drinkwaterbedrijf nadrukkelijk vraagt om een maatschappelijke discussie over water en de ruimtelijke inrichting.

Waterbedrijf vraagt om maatschappelijke discussie over water en ruimtelijke inrichting

Meer mensen aan tafel betekent onvermijdelijk een complexer proces. Het kost Vitens meer onderzoekstijd om alle belangen uit te zoeken. "We zoeken geavanceerder. Zo plaatsen we een zogeheten wandelend pompstation, een regionaal grondwatermodel, waarin we een gebied vakje voor vakje doorrekenen. Het is een eerste scan om te beoordelen of een gebied geschikt is. Zo kunnen we zien of er bedreigingen zijn, bijvoorbeeld van afvalstort, en welke hoeveelheden boeren nodig hebben", zegt Oosterhof. Pas daarna gaat de vergunningaanvraag de deur uit en hoop je dat iedereen tevreden is en er geen zienswijzen binnenkomen die het proces kunnen vertragen, voegt Spanjers toe.

In het Friese Luxwoude, gemeente Opsterland, zit Vitens midden in een gebiedsproces voor een mogelijke waterlocatie. Bewoners maakten zich zorgen over mogelijke grondverzakkingen. Daarom heeft het drinkwaterbedrijf uitgebreide metingen gedaan. Zelfs over die metingen belegde Vitens een openbare informatieavond. Er werden gerenommeerde onderzoeksbureaus in de arm genomen voor de monitoring en in de gebiedscommissie kregen de plaatselijke belangen van Luxwoude en Langezwaag een plek aan tafel. En dan moet het vergunningsproces nog starten.

Samen optrekken met agrariërs

Verdroging en inklinking door grondwateronttrekking is niet alleen bij bewoners in de buurt van nieuwe waterwingebieden een punt van zorg. Ook boeren kunnen soms negatieve effecten ervaren. Die

RUIMTELIJKE ADAPTATIE

Productielocatie Vechterweerd in Overijssel. Beeld Vitens

kunnen in dat geval naar de AdviesCommissie Schade Grondwater stappen. Vitens neemt dat advies altijd over. Toch lijkt het erop dat boeren meer begrip krijgen voor de maatregelen. Oosterhof ziet een omslag in het denken bij landbouwers. Die wilden liefst een lage waterstand aan het begin van het jaar, zodat ze snel met hun zware machines het land op konden. Door de droge zomers wordt het voor landbouwers steeds lucratiever om de grondwaterstanden langer hoog te houden. Daar heeft Vitens baat bij.

Er speelt meer dan verdroging in het overleg met landbouwers. Vitens gaat voor schoon water. “Hoe schoner de boer boert, hoe makkelijker het is voor ons”, zegt Oosterhof. “Daar ligt een kans”, zegt Spanjers. Intensief grondgebruik is slecht voor de drinkwaterkwaliteit. “Als boeren vanwege de stikstofcrisis toch moeten extensiveren, dan liefst bij een waterwingebied”, aldus Spanjers. Ze ziet daarbij ook kansen voor woningbouw. “Daarvoor is extra water nodig. Dat zou je kunnen combineren met drinkwaterwinning in een gebied waar extensivering optreedt.”

Zo kunnen drinkwaterbedrijven mogelijk een toekomstperspectief bieden waar de landbouw vanwege de stikstofcrisis zo dringend om vraagt. Immers, extensieve landbouw betekent minder zuiveringskosten. Helemaal als de boer het natuurbeheer op zo'n waterwinveld voor z'n rekening neemt. Het staat op die manier nog niet zo expliciet in de plannen van Vitens. “Maar we denken graag mee”, zegt Spanjers.

Een voorbeeld hoe het zou kunnen is de Vechterweerd tussen Zwolle en Dalfsen. In het waterwingebied van Vitens daar spelen kwesties als wateraanvulling, wateronttrekking, natuurbeheer en extensieve begrazing. Met de boeren, waterschap en Vitens zijn afspraken gemaakt over wateraanvoer in het landbouwgebied. Het waterschap regelt dat.

Op verzoek van omwonenden gaat het installatiegebouw op in het landschap, met een gloeiend groen dak. Met de waterschappen, Provincie Overijssel en de Gemeente Dalfsen heeft Vitens afspraken gemaakt om verdrogings schade te voorkomen. Het waterschap monitort de waterkwaliteit van de Vecht. Die kan door alle maatregelen zelfs verbeteren, net als het land om de Vecht heen. Het natuurgebied wordt bijvoorbeeld begraaasd, zegt Oosterhof. “We leasen daarvoor Galloway koeien.”

Watervriendelijk bouwen

Bij woningbouwplannen zien Spanjers en Oosterhof eveneens kansen voor Vitens. “In ieder geval minder water gebruiken met onder meer waterinclusief bouwen. Je richt de woningen zo in dat veel minder drinkwater nodig is. Zo is regenwater ook prima voor de wasmachine. Watervriendelijk bouwen betekent verder regenwater in de grond laten infiltreren. Mooi, die steentjes in de tuin, maar een regenbuitje spoelt zo het zo het oppervlaktewater in. Minder verstening dus.”

Spanjers denkt dat bij de planning van een woonwijk al veel te winnen valt. Zo kan de bufferzone tussen woonwijk en landbouw of natuurgebied een prima waterwinveld zijn. “Met nieuw groen. Dat kunnen we!” Oosterhof kijkt nog verder. Hij wil dat gemeenten eerst op grotere schaal onderzoeken hoe een watersysteem er van origine uitziet en pas daarna een functie zoeken die daarbij past. Een goed voorbeeld is de Reeve in Kampen. Daar heeft de gemeente eerst de bodem in kaart gebracht en op basis van die uitkomsten gekeken waar gewoond kan worden.

Uitgaan van watersysteem in een gebied, daar functies op aanpassen

Winnen uit oppervlaktewater

De schaarse ruimte en de toenemende vraag naar drinkwater dwingen Vitens om naar alternatieven te kijken. Oosterhof: “Kun je nog klassieke grondwaterwinningen op een goede plek in het systeem vinden, met weinig effecten? Dat is onze voorkeur, omdat je dan een mooie basisgrondstof in de grond hebt die vervolgens in balans is. Daarnaast kijken we of we het water in de grond kunnen aanvullen en we kijken naar oppervlaktewaterzuivering.”

Die laatste twee opties zijn nieuw voor Vitens. Het gebeurt wel bij andere Nederlandse drinkwaterbedrijven. Zo pompt Dunea water in de duinen om dat er twee maanden later weer schoon uit te halen. In Limburg wordt water uit de Maas gehaald en naar spaarbekkens geleid. Na een minimale verblijftijd wordt daar drinkwater van gemaakt. Dat vergt wel flink denkwerk en een tijdelijk alternatief, voor het geval de rivier vervuild raakt. “Voor Vitens zijn deze opties een enorme omschakeling”, geeft Oosterhof aan. “Maar elders kan het dus hier zou het ook moeten kunnen. We leren van onze collega's graag wat de beste manier is.”

Meebewegen met het water. Vitens omarmt die visie op hoe we met de natuurlijke omstandigheden moeten omgaan. Water zo snel mogelijk afvoeren en zorgen voor voldoende water voor de boeren; dat is de afgelopen veertig jaar ons beleid geweest, memoreert Spanjers. “Hoe mooi zou het zijn om regenwater voortaan vast te houden in het systeem en dan te benutten voor drinkwater”, zegt ze. “Niet knutselen met wateraanvoersystemen of met schadevergoedingen. Maar uitgaan van wat natuur en landbouw aangeven: ik heb water tot mijn beschikking.”